

KANYÓ ÁRPÁD

LITURGIKUS SZÍNEK

KELETEN

2. rész

A GÖRÖGKATOLIKUS METROPÓLIA EPARCHIÁI RÉSZÉRE KIADOTT SZERTARTÁSI UTASÍTÁS, ÚTMUTATÓ A SZENT SZOLGÁLATOK VÉGZÉSÉHEZ CÍMŰ KIADVÁNY LITURGIKUS SZÍNHASZNÁLTUNKRÓL ÍGY ÍR: „A BIZÁNCI RÍTUST KÖVETŐ EGYHÁZAKBAN NINCS A LITURGIKUS SZÍNEK EGYETEMESEN ÉRVÉNYES RENDSZERE. NÁLUNK A »VILÁGOS« JELZÉS NÉL HASZNÁLHATÓ: FEHÉR, ARANY, EZÜST, SÁRGA, KÉK, ZÖLD; A »BŐJTI« JELZÉS NÉL HASZNÁLHATÓ: PIROS, BORDÓ, LILA, FEKETE.”

Néhány gondolat erejéig most a „világos” jelzés alatt említett „**fehér, arany, ezüst, sárga**”, a Keleten „fényes”-ként emlegetett színeket vesszük töredékes vizsgálat alá.

BEVEZETÉS

A bizánci gondolkodásban a színek a templomépület díszítése, az ikonográfia és a szent szolgálatok (istentisztelet) révén ízelítőt adnak az imádkozók szeme előtt feltáruló örökkévalóságából. **Színek segítik átélni az ünnepek által nyújtott lelki öröm pillanatait**, és a templom, mint „Isten lakhelye”, mint „második ég” (Phótiosz pátriárka), az oda betérőt „*mint megannyi csillag ragyogja be*”, és az embert így „*ejti bűvöletébe a mindenfelől feltáruló sokféle szépség*” – mondja az imént említett pátriárka egyik homíliája. Amint Bizáncban számtalan ereklye aranyba és ezüstbe burkolva volt szemlélhető; amint a kialakult ikonográfiai színek jelentős szerepet foglalt el a fehér és az arany (sárga), úgy az egyházi rend fokozatainak liturgikus ruháit is meghatározzák ezek a ragyogó színek, mint az isteni energiák felénk való egyfajta kiáradásai.

A FEHÉR SZÍN

A fehér szín a görög felfogásban többféle jelentéssel bír. Egyszerre jelöli a „**csillogó, fénylő, tiszta, ragyogó, ezüstös, világos**” dolgokat. Már az antik kor egybekapcsolja nemcsak a **tisztaság** ragyogásával, hanem a **lelki egyszerűsége**re való törekvéssel: a fehér, mint „egyszerű” szín, szemben áll a „színessel”; a lélekben ’egyszerű’ ember pedig elszakad a világ ráható, megannyi „színes” dologától.

A Szentírást olvasó keresztény hívő a Jelenések könyvében számtalanszor találkozhat a fehér színnel, az ikonokon szemléli az angyalok fehér ruháját, a szolgáló papságon látja a Krisztus testének képeként felöltött fehér sztichariont, s így megtapasztalja, hogy ez a szín „fényhordozó”, amint az Úrszínváltás ikonja ezt minden kétséget kizáróan igazolja.

Az isteni fény szemlélése nemcsak a misztikus megismerés alapja, hanem az „Isten által megvilágosított” szentek attribútuma. A fehér szín **isteni fényvel való rokonságáról** már Ál-Areopagita Dénes úgyszintén beszél, amit az Isteni Liturgiáról való kommentárokban Germanosz pátriárka és Tesszaloniki Simeon is gyakorta észlel.

AZ ARANY (SÁRGA) SZÍN

A karácsonyi tropárban megénekelte 'Igazság Napja' János evangéliumában ezt mondja önmagáról: „*Amíg a világban vagyok, világossága vagyok a világnak*” [Jn 9,5]. Szent Pál apostol pedig értésére adja Timóteusnak: a hatalmas Isten „*megközelíthetetlen világosságban lakik*” [1Tim 6,16]. A sárga (Keleten gyakorlatilag az arany) szín liturgikus értelmezése ezen alapul: **Krisztus a bűneink sötétségéből bennünket kiemelő Igazság Napja, az arany ezért az igazság szimbóluma.** Az ősi időktől a gazdagság és hatalom jeleként ugyancsak felcsillanó arany – ami remek díszítőeszköz Bizáncban, még a császári ruha is ezzel át-hímzett – pompázik, ragyogása megörvendezteti a szemlélőt. Az ikonográfia aranyrendszere (a háttér, dicsfény stb.) a fizikai tér és idő fölél emeli a képet szemügyre vevőt, Ál-Areopagita Dénes az áttörhetetlen isteni fényt látja benne, fényhordozóként, „*megszilárdult napfény*”-ként értelmezi. Dénesnél a sárga szín „*aranyyszerű*”, míg az aranyról olykor „*fényyszerű*”-ként nyilatkozik. A keleti értelmezésben ez a „*nemes fény*” [Krétai Szent András] az embert elárasztó és átalakító, a Paradicsom részesévé tevő, **nem teremtett isteni fény a „mennyei, az új Jeruzsálem” és az imádság tüze**nek a jele, mely nemcsak megvilágosít és elbűvöl, de határt is húz a térbeli, a földi és az égiek közé. Az arany **Isten dicsőségének, méltóságának, örök gazdagságának és nagyságának, a szentek erényességének és szentségének** (az ezüst szintén utal az alázatára, erkölcsösségre, tisztaságra), a **hitnek és a jósnak** is szimbóluma.

A keletiek között az ősi időktől használt narancssárga ruhák, értelmezésükben, a **bölcsesség és az isteni szeretet** kifejezői. Ez egy érdekes szín: átmenetet képez a sárga és a piros között, az öltözetek között is hol egyik, hol másik szín felé hajlik, ezért a szöveteknél tisztán önmagában nehezen észlelhető, a fényhatásoknak köszönhetően hol piros, hol arany érzetét kelti. Így önmagában nem része a színskálának, mégis régtől ismert és használatos.

SOKOLDALÚ LITURGIKUS HASZNÁLATUK

A keletiek szerteágazó színhasználata az istentiszteleti szimbolizmus nélkülözhetetlen összetevője. A szakirodalomban emlegetett színskála a szivárvány színein nyugszik. Bibliai alapja a szövetség jeleként Noénak megjelent szivárvány: az eget és földet áthidaló Krisztus dicsőségének kinyilvánulása. A színek hét alapszínét ortodox teológusok később más értelmezésekkel, például a hét szentséggel; a világ teremtése hat napjával és a hetedikkel; a Szentháromság és a négy evangélium összességével is összekapcsolták. A színek kavalkádjának „játéka” húsvét éjjelén sok ősi monostorban valóban feltárul, amikor a pap minden órára más színű ruhában jelenik meg, és így végzi a tömjénezést.

A témával foglalkozók **kilenc (a szivárvány hét színe + fehér + fekete) alapszín** emlegetnek, de ne feledjük, hogy a legrégebbi Tipikonok csak bizonyos időszakokra (például nagybőjt) írnak elő konkrét színű ruházatot, és a későbbi századokban kialakult felosztás sem egyetemes, a különböző hagyományokban, az egyes helyi egyházakban időnként kivrívóak az eltérések. Általában hat csoportra osztva jelölik meg a színek használatának rendjét.

Bizonyos, hogy ez a **„sokszínűség” nem ellentétes az egyházi tradícióval**, a keleti hívó számára ez a tény nem zavaró. Kelet így, a szép

megnyilvánulásainak gazdagságát tükrözve, a fizikai érzékek mellett a lelki készségek megérintésére törekszik, általa is érzékeltetve az Isten Országában való részvételt. A temérdek szín lényegében **Krisztus egyetlen fényének tündöklése**, ennek **istentiszteleti szemléltetése**.

A fehér és az ehhez társuló további „fényes” színek keleti használata igen komplikált. Egy-két példát említünk ebből a sokrétűségből, csupán saját szemléletmódunk kibővítése céljából.

Néhány bennünket körülvevő görögkatolikus egyház színhasználatának ismertetője igen szűkszavú. A Munkácsi Egyházmegye egyik kiadványában ezt találjuk: „Fehér – az Úr ünnepein használatos, mint: Húsvét, Karácsony, Vízkereszt, Mennybemenetel, Úrszínváltás és egyéb.” A romániai görögkatolikus magyarázat sem igazán terjedősebb: „Fényes színek – a leginkább használt liturgikus színek. Vasár- és ünnepnapokon, valamint a hétköznapokon: hétfőn, kedden, csütörtökön, szombaton és vasárnap, az Oktoékhosz, Pentekosztáron és a nagybőjtöt előkészítő triádion időszakában.”

A TOVÁBBI ÖSSZETETT KELETI GYAKORLATBÓL PÁR VEZÉRELVE T MÉG FELELEVENÍTÜNK:

A keleti egyházak többsége odafigyel arra, hogy **a szent keresztség szertartását mindig fehér ruhában** szolgáltatassák ki. (Itt a magyar ortodox Euchologion is konkretizál.) Igaz ez akkor is, amikor például az adott napnak más (például piros) a liturgikus színe, hiszen a fehér a „tisztaság ragyogása”. (Idézzük csak emlékezetünkbe, hogy a húsvétot követő egész héten az újonnan megkereszteltek – neofiták – fehér ruhában jártak, innen a „fényeshét” elnevezés.)

A sírból az igazság tündöklő napjaként felragyogott világosság érzékeltetésére ugyancsak kizárólagosan fehér (nem arany, ezüst vagy sárga)

színt használnak húsvét éjjelén a feltámadási hajnali istentiszteleten. Ne feledjük, hogy a böjti ruhák (néhol az összes templomi terítő) kicserélése fehérre a nagyszombati Bazil-liturgia apostoli szakaszát követő Alleluja és verseinek éneklése alatt történik meg. A görög tradíció azonban azt a verziót is éli és alkalmazza, amikor a nagyszombati hajnali szolgálatot (ami nálunk jeruzsálemi utrenyeként közismert) már fehér ruhában szolgálják, s a Bazil-liturgia „átöltözős” pontja alatt a pap a templomban körüljár, és a halál feletti győzelmet szimbolizáló babérlevéllel hinti be a jelen lévő sokaságot. E gyakorlatnak is megvan a maga szépsége és értéke. Az eltérő gyakorlatok egy másik színfoltját is említhetjük még: az orosz egyházban a húsvét éjjeli – a feltámadási szertartást azonnal követő – Szent Liturgiától egészen húsvét ünnepzárásig – sajátos magyarázat alapján – piros (vörös) ruhát használnak.

Egyházunk gyakorlatában a húsvétot követő fényeshéten minden istentiszteletet teljes liturgikus díszben végzünk. A temetési szertartást szintén fehér ruhában, a húsvéti kánon éneklésével végezzük. Utasítunk a keleti egyházak gyakorlatát figyelembe véve jelzi: „*Pannichida mindennap végezhető – húsvét hetében azonban fényesheti szöveggel és fehér liturgikus színben. A húsvéti időszakban pannichida és temetés fehér liturgikus ruhában is végezhető!*”

A román ortodox egyház színódusi leírása a szimboliztikát is felfedi. A húsvét, a vasárnapok, az egyes ünnepek (az Úr ünnepei, apostolok, főpapok, uralkodók /hisz ez a szín a királyi méltóság jele is/ és más szentek), illetve a szentségek kiszolgáltatásakor az esetünkben tárgyaltszíneket meghatározva ezt írja:

„*a feltámadás fényének jelképe, a húsvéti időszak jellegzetes színe: öröm, tisztaság és az Isten kegyelmének megvilágosító ereje, hatása*”.

Szintén ezeket a színeket rendeli el a temetésekre azzal a szimbolikával, hogy ez „*a feltámadás hitének megvallása*”, mondhatnám az örök élet fényének tündöklése. Elhunytjaink számára a szentek között való megnyugvást kérjük, a Jelenések könyvére alapozva, ott („az igazak hajlékaiban”) pedig mindenképp az isteni fény fehér ruhájába öltöznek.

A körmeneteken e színek használata „*a fény, az ünnep fénye*” jellel bír.

A főpapok ruházatának színéről beszélve a leírás mindig fehér szticháriot ír elő – kivéve a nagybőjtöt –, **a Tábor hegyi fény jelképeként** értelmezve azt.

Az orosz egyházi gyakorlatban szintén fehér a temetések színe, és ezt a ruhát viselik karácsonykor, vízkeresztkor, néhol még a halottak szombatjain is, Lázár szombatján, mennybemenetelkor, Úrszínváltáskor stb. Használják örömhírvételkor is (a kék mellett), a „világ világosságának” a Szűz méhébe való alászállása képeként. Érdekesség, hogy a szláv tradíció egyik vonulata ismeri az oltárasztal fehérbe öltöztetését nagycsütörtökön is, amikor még minden más templomi öltözet sötét (lila vagy fekete), s ezt a Titkos Vacsora asztalterítőjének emlékére teszik. Az orosz tradícióban az arany színt használják karácsony ünnepzárásától vízkeresztig, a próféták, apostolok, főpapok emléknapjain (hiszen Krisztus a prófécia teljesülése, az apostolok dicsekvése, az örök Főpap, így **szolgáit megilleti ugyanezen szín**), szüzek és szűz ifjak ünnepein, illetve olyan esetekben, amikor más (konkrét) szín viselése nincs külön meghatározva. Megjegyzik, hogy „az arany helyettesíti a fehéret, a sárga azonban nem”.

A román színódusi leírás nagyböjt harmadik (Kereszthódoló) vasárnapjára arany színt ír elő, azzal a magyarázattal, hogy **„az evangéliumi szakasz nem Krisztus áldozatáról, hanem a kereszthordozásról beszél. Emellett vasárnap is van.”** Több keleti egyházban a nagyböjt többi vasárnapján is fehér, arany vagy sárga liturgikus szín az általános papi viselet, mert egyik fontos alapelvük, hogy **Krisztus feltámadásának napja (vasárnap) nem fér össze semmiféle bünbánati megnyilvánulással**, míg másutt inkább a bordó, piros, a lila vagy épp a fekete szín használatos. Általános elv Keleten, hogy minden egyes vasárnapjal az egyház a feltámadt Krisztust hirdeti, ez alól nem kivétel még egyetlen böjti idő sem. Az egyház soha nem téved akkor, amikor vasárnapra fehér ruha felvételét írja elő.

Az előbbi részletes színódusi leírásban az Istenszülő és a szent anyalok ünnepeire „világoskék, fehér és arany” szín szerepel. Utóbbi kettő magyarázata az, hogy e színek **„az anyalok ragyogását és tisztaságát jelentik meg”**. Ismét más helyi egyházakban a fehér dominál a nagy, nemzeti szentek emléknapjain kívül egyes vértanúk ünnepein is, utalva égi megdicsőülésükre.

Néhol az apostolfejedelmek ünnepére felkészítő böjti időszakban a narancssárga szín a megszokott, emlékeztetve a Szentlélek által bölccsét tanítványokra, a Mesterük iránti hűséges szeretetükre és igehirdetésük buzgóságára.

Zárszó

Szent II. János Pál pápa a „Kelet világossága” című apostoli levelében arra emlékeztetett, hogy „a szent cselekményben az ember tisztisége is be van vonva a dicséretbe, és **mindenben megnyilvánul a szépség, amely Keleten az egyik legkedveltebb név az isteni harmóniának és az átváltozott ember mintájának a kifejezésére: megnyilvánul a templom formájában, a hangokban, a színekben, a fényekben, az illatokban.**”

Az 1995-ös pápai levél feladatunkként is jelzi: **„az egyház élő örökségének minden eleme növekszik azáltal, hogy a hívek megértik, befogadják azt”**. A keleti liturgikus színek, korántsem átfogó, effajta ismertetése magazinunk hasábjain e céllal azonos megfontolásból íródott. Olvassuk hát az ősi hagyományok iránti nyitott szívvel!

